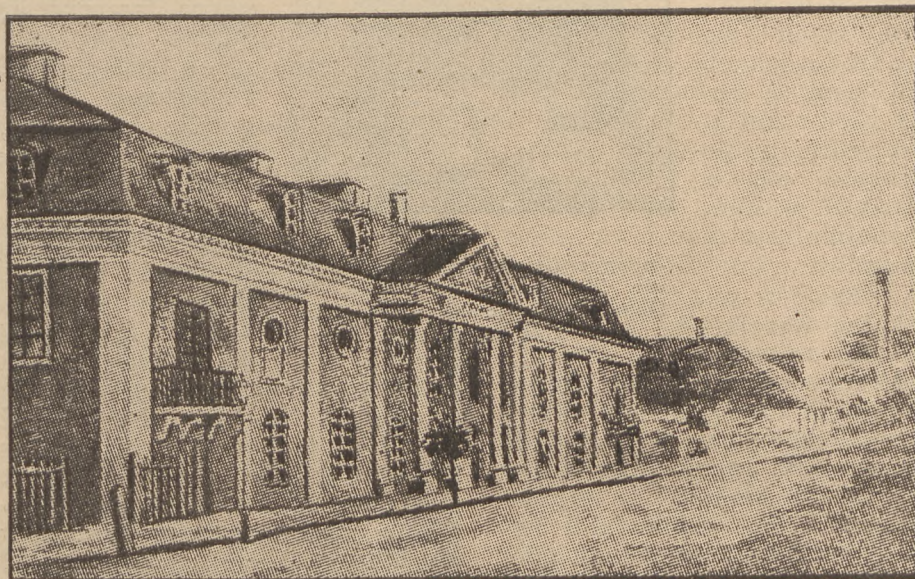

POLSKA

70-lecie SOKOLSTWA POLSKIEGO

Pierwsza
siedziba
Sokołów
Polskich

Tak zwany
„Pałac
Hechta”
we Lwowie.

Gmach „Sokoła - Macierzy” we Lwowie.

W roku bieżącym przypada siedemdziesięciolecie Sokolstwa Polskiego.

Nie wiele jest polskich organizacji społecznych, posiadających równie bogaty i chlubny dorobek.

Założony w najcięższym okresie niewoli politycznej Narodu, „Sokół” stał się ośrodkiem dążeń patriotycznych, ogniskiem, z którego promieniowała wiara w odrodzenie Państwa i złączenie rozdartych przez zaborców ziem polskich. To ognisko rozpałiło miasto tak drogie sercu każdego Polaka, miasto „zawsze wierne Rzeczypospolitej”, miasto Orłąt—Lwów.

W drugiej połowie 1866 r. garstka lwow-

skiej młodzieży akademickiej na czele z młodym prawnikiem, Klemensem Żukotyńskim i studentem inżynierii, Ludwikiem Goltentalem postanawia założyć kółko dla wspólnego ćwiczenia się w gimnastyce i szermierce. Dzięki poparciu radnego miejskiego, dra Millereta powstająca organizacja przyciąga szeregi poważnych osobistości i dzięki temu uzyskuje w 1867 roku legalizację władz austriackich w dniu 7 lutego, który też stanowi datę narodzin sokolstwa polskiego.

Od samego początku wytknął sobie za cel kształcenie nie tylko sił fizycznych swych członków lecz i ich ducha do pracy dla dobra Narodu. Krzepiąc ciało—wzmac-

niał ducha, odrazu też mocno podkreślił charakter patriotyczny, bezpartyjny i demokratyczny.

Przez 17 lat, rozwijając się i krzepnąc, był lwowski „Sokół” jedynym na ziemiach polskich gniazdem sokolim. Dopiero od 1884 r. poczynają powstawać nowe gniazda na obszarze Małopolski, w 1892 r. zostaje utworzony Związek Polskich Towarzystw Gimnastycznych Sokolich w Austrii, obejmujący już 46 gniazd. Działalność „Sokoła” była wówczas już zupełnie skrytalizowana, metody sportowo-wychowawcze ustalone, a rola w życiu polskim ugruntowana. Idea „Sokoła” zaczyna przenikać i do pozostałych zaborów a nawet do środowisk polskich na obczyźnie.

Od 1885 roku zaczynają powstawać gniazda Sokoła w Wielkopolsce, a po paru latach i we wszystkich większych środowiskach polskich na obszarze Niemiec, wobec czego założony w 1893 r. Związek Sokolów Wielkopolskich po dwu latach przekształca się w Związek Sokolów Polskich w Państwie Niemieckim, obejmujący w 1895 r. 26 gniazd sokolich.

Rząd niemiecki, widząc w sokolstwie ostoję polskości, wszelkimi sposobami starał się zahamować jego rozwój. Zakazywano nie tylko zlotów, lecz nawet zabaw i zebrań towarzyskich, zabroniono noszenia mundurów, rozwiązywano gniazda za najmniejsze przekroczenia, gnębiono działaczy sokolich procesami. Uznanie „Sokoła” za organizację polityczną, uniemożliwiło współdziałanie kobiet w akcji sokolej. Nie złamało to jednak „Sokoła” w zaborze pruskim. Zmuszony ograniczyć swą działalność do sali ćwiczebnej, pogłębiał ją przez pracę w dziedzinie oświaty narodowej. W gniazdach sokolich uczono nie tylko gimnastyki lecz również poprawnie mówić, czytać i pisać po polsku. W pierwszym zlocie sokolstwa polskiego w 1892 r. we Lwowie wzięło udział 5 gniazd z za-

boru pruskiego, manifestując wspólnotę, łączącą mimo zaborów ziemie polskie.

W drugim zlocie sokolim, zwołanym do Lwowa w 1894 r. w setną rocznicę powstania Kościuszkowskiego, bierze już udział pierwszy sokoli oddział konny, od roku zaś 1896-go w ruchu sokolim poczynając brać udział również kobiety, tworząc zastępy żeńskie przy większości gniazd lub samoistne gniazda żeńskie.

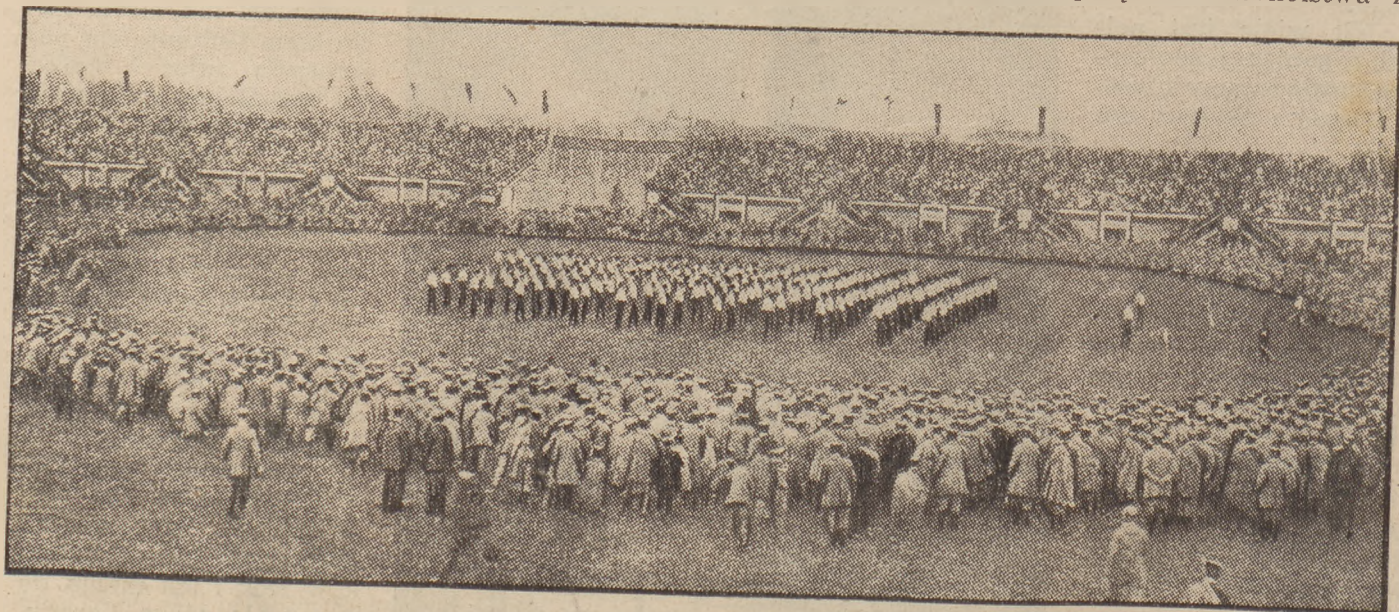
Spośród wszystkich zaborów najpóźniej powstawać zaczęły gniazda sokole w zaborze rosyjskim, a to wobec bezwzględного ucisku Moskali. Dopiero w 1905 r. społeczeństwo polskie, korzystając z osłabienia rządu rosyjskiego po przegranej wojnie z Japonią, zaczyna tworzyć liczne organizacje sokole, czerpiąc inicjatywę i wzory od posiadającego już bogate doświadczenie sokolstwa małopolskiego. Rząd rosyjski, po opanowaniu sytuacji, przywraca ucisk w Królestwie i zalegalizowany w marcu 1906 r. Związek Sokolów, już w sierpniu zostaje zawieszony a w listopadzie zamknięty. Sokół przestaje jednak istnieć tylko formalnie, w rzeczywistości działa nadal konspiracyjnie, niejednokrotnie

pod najrozmaitszymi, niewinnie brzmiącymi nazwami „Piechurów”, „Lutni”, „Miłośników Muzyki” i t. p. I tu idea sokoła jest czynnikiem, zacierającym granice rozbiorów, „Sokół” z Królestwa, zwłaszcza na obszarze graniczącego z Austrią Zagłębia utrzymuje żywy kontakt z sokolstwem małopolskim.

Szerzy się idea sokoła również i w środowiskach polskich na obczyźnie. Już w 1887 roku powstaje pierwsze polskie gniazdo sokole w Ameryce — „Sokół Polsko-Amerykański w Chicago”, a w 1894 roku utworzony zostaje Związek Sokolów Polskich w Ameryce z siedzibą w Chicago. W 1905 r. następuje połączenie Sokolstwa ze

Jeden z najzasłużeńszych pionierów idei sokolej w Polsce, Jan Dobrzański, wieloletni prezes Sokoła lwowskiego.

Sokoli z Kongresówki ćwiczą podczas Zlotu Grunwaldzkiego w 1910 r. w Krakowie.

Związkiem Narodowym. Przyczyniło się to do rozwoju sokolstwa ale jednocześnie wprowadziło w jego szeregi czynnik polityczny. W 1909 r. część sokolstwa utworzyła samodzielny Związek z siedzibą w New Jorku. Współzawodnictwo obydwu związków przyczyniło się do rozwoju ilościowego obu organizacji, które pod wpływem nastrojów konsolidacyjnych, jakie nurtować zaczęły wśród Polonii Amerykańskiej, w 1912 r. na zjeździe w Pittsburgu połączyły się ze sobą. Od tego czasu rozpoczęło się szkolenie wojskowe sokolstwa, które przekształcało się w drużyny bojowe, a to pod wpływem ówczesnej sytuacji międzynarodowej,

Sokoli z Wielkopolski i Śląska zwożą ziemię na kopiec Jagielly, usypany w Niepołomicach podczas zlotu grunwaldzkiego.

Francji, a to na skutek znacznego napływu górników polskich z Westfalii i Nadrenii do francuskiego zagłębia węglowego. Wówczas to istniejące w Paryżu już od 1901 r. gniazdo sokole zainicjowało utworzenie Związku, który też powstał w 1911 r. pod nazwą Polskiego Zachodnio-Europejskiego Związku Sokolego, obejmując gniazda sokole w Paryżu i zagłębiu górniczym francuskim oraz kilku gniazd w Belgii i Danii. Związek ten odegrał wybitną rolę w czasie wojny światowej.

Będąc kolebką sokolstwa polskiego, Lwów najwydatniej przyczynił się do jego rozwoju przez wytworzenie wyraźnej, mocnej ideologii i metod pracy wychowawczej. To siedemnastolecie, przez które gniazdo lwowskie pozostawało jedynym na ziemiach polskich, było okresem ustalania się kierunku działalności sokolej w przystosowaniu do ówczesnych warunków życia polskiego. Kierunek obrany został właściwie. Omijał on rąfki sporów orientacyjnych, które społeczeństwo polskie dzieliło na obozy. Tak zasłużony działacz sokoli, Jan Dobrzański głosił: „Dbajmy o to, aby nadać i zachować Towarzystwu cechę narodową, a obojętną jest i powinno być rzeczą, czy wydziałowy lub członek liczy się do postępowców czy konserwatyistów, do białych lub czerwonych. Wybierajmy takich, którzyby bez względu na stronnictwo, do którego należą, najlepiej Towarzystwem kierować umieli. Starajmy się nie wykluczać nikogo, lecz przeciwnie zespolić, połączyć wszystkie stronnictwa w jedno wielkie, silne stronnictwo ruchu gimnastycznego”.

Służąc upowszechnianiu wychowania fizycznego, łączył je „Sokół” z rozbudzaniem uczuć narodowych, był szkołą przysposobienia patriotycznego. Wychowywał i urabiał człowieka, żołnierza

Sokoli polscy ze Stanów Zjednoczonych uczestniczący w Zlocie Grunwaldzkim.

w której ogólnie spodziewano się wybuchu wojny między Rosją i Austrią. W drużynach bojowych przeszkolono na ogólną liczbę 23000 członków Związku, ponad 8000 druhów, organizowano też kursy dla instruktorów wojskowych oraz kurs oficerski przy Kolegium Związku Narodowego w Cambridge-Springs. Ta właśnie akcja sprawiła, iż w czasie wojny światowej sokolstwo polskie ze Stanów Zjednoczonych tak liczny wzięło udział w formacjach polskich, walczących następnie we Francji.

Na kilka lat przed wojną światową powstawać zaczęły liczne polskie gniazda sokole we

Wymarsz I kompanii Sokolich Drużyn Polowych Sokola w Żywcu dn. 24 sierpnia 1914 roku.

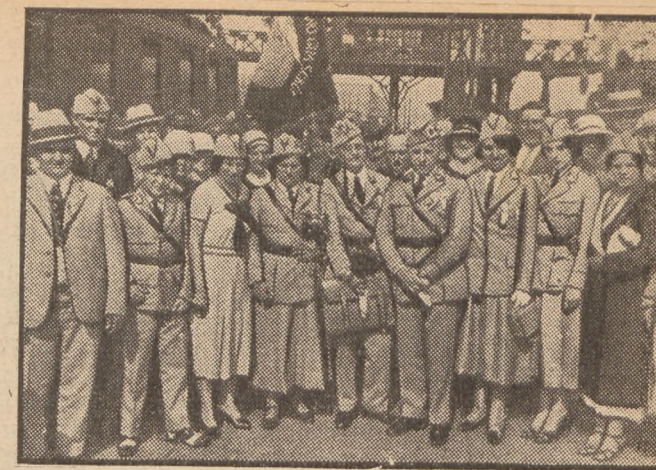

Przedstawiciele Sokolów Polskich z Ameryki na kursie związkowym w Kozłowie w 1935 r.

Zbiórka Sokolów na mszę św. w czasie zlotu w Poznaniu w okresie P.W.K. w 1929 r.

Sokoli Polscy z Ameryki podczas pobytu w kraju w 1931 r. Zdjęcie wykonane na dworcu w Katowicach.

Pamiątkowa fotografia Przewodnictwa Związku Sokolów Polskich w Czechosłowacji: Naczelnik Gustaw Zielina, prezes Dr. Leon Wolf, zastępca Naczelnika Jan Maultz.

Grupa Sokolów Polskich we Francji.

Towarzystwo gimnastyczne Sokół w Winterslag w Belgji w 1926 r., należące do ówczesnej Dzielnicy VII-ej Sokolstwa Polskiego we Francji.

Zlot sokoli w Poznaniu podczas Powszechnej Wystawy Krajowej. Ćwiczenia wolne druhów.

Uczestnicy aktu założenia Związku Słowiańskiego Sokolów 14.VIII.1925, przedstawiciele Sokolstwa Polskiego oraz związków sokolich: czeskiego, jugosłowiańskiego i emigrantów rosyjskich.

Gmach Sokola w Żywcu. W dzielnicy małopolskiej jako najstarszej, największa ilość gniazd posiada własne gmachy.

i obywatela, karnego i umiejącego solidarnie pracować dla wspólnej sprawy.

Złot sokołi w Krakowie w 1910-ym, w 500-letnią rocznicę Grunwaldu, wykazała siłę liczebną i duchową Sokolstwa, utrzymywanie łączności mimo istnienia zaborów. W zlocie tym, będącym wielką manifestacją narodową, wzięli udział obok sokolstwa małopolskiego sokoli wielkopolscy i śląscy, z Ameryki, Francji, Belgii, z Kijowa, Moskwy i Petersburga.

W 1911-ym roku Sokół przyjmuje pod swoją opiekę rozpoczynający się dopiero ruch harcerski, a już po dwóch latach w zlocie sokolim bierze udział również i 1200 harcerzy. Tak szybki rozwój zawdzięcza harcerstwu właśnie opiece Sokoła i energii z jego ramienia utworzonego pierwszego Naczelnictwa.

Czterdziestokilkoletnia działalność Sokolstwa, od powstania gniazda lwowskiego licząc aż do wybuchu wojny światowej, walnie przyczyniła się do rozbudzenia uczuć narodowych i roz powszechnienia dążeń niepodległościowych.

Idea „Sokoła” zespalając liczne szeregi we wszystkich zaborach i na obczyźnie, cementowała jedność narodową, przekreślała granice zaborów, rozbudzała wiarę w odrodzenie Państwa. Nic więc dziwnego, że gdy nadeszła wojna powszechna, o którą modlił się Mickiewicz, wierząc, że Polski Zmartwychwstanie przyniesie, brać sokoła nie pozostała bezczynna.

Na obszarze Austrii, którą pierwszą objęło zarzewie wojenne, najpierw podniesiona została sprawa polska. Już w połowie sierpnia 1914 r. Polskie Koło Sejmowe, złożone z posłów do parlamentu wiedeńskiego i do sejmu krajowego we Lwowie, utworzyło Naczelny Komitet Narodowy, jako najwyższą władzę narodową dla Polaków zaboru austriackiego i postanowiło stworzyć dwa legiony polskie.

W szeregach pierwszego z nich — legionu zachodniego znaleźli się sokoli z okręgu krakowskiego i przyległych. Prawie cały 2 pułk, wchodzący w skład II-ej Brygady, składał się z sokolów, a legion wschodni prawie wyłącznie z Drużyn Sokolich i Drużyn Bartoszewych.

Sokolstwo polskie w zaborze niemieckim przeszedzone zostało przez powołanie większości drużów do nienawistnej armii niemieckiej, nie zamatało się jednak, gniazda działały przez cały

czas wojny a nawet w 1918 roku, na kilka tygodni przed kapitulacją Niemców urządziło zlot okręgowy w Poznaniu, manifestując uczucia narodowe demonstracyjnym śpiewem „Roty”. Gotowość sokolstwa wielkopolskiego ujawniła się w pełni podczas wyzwalań Wielkopolski od Niemców w grudniu 1918 roku. Równie wybitny i chlubny był udział sokolstwa w walkach o Śląsk.

Konspiracyjne Sokolstwo na obszarze Królestwa, po opuszczeniu go przez Moskali, wydatnie przyczyniło się do zorganizowania Komitetów i Straży Obywatelskich.

Sokolstwo polskie we Francji dostarczyło większości ochotników do słynnego oddziału Bajorczyków a z chwilą utworzenia Armii Polskiej we Francji wydatnie zasililo jej szeregi.

Całe sokolstwo polskie w Stanach Zjednoczonych stało mocno na gruncie niepodległości Polski, czemu dało mocny wyraz na zjeździe w Buffalo we wrześniu w 1914 r. Na tym zjeździe Sokolstwo, wyrażając niezłomną wolę do wzięcia czynnego udziału w walce o Niepodległość, uchwalilo wysłać do prezydenta Stanów Zjednoczonych i do ambasadorów państw obcych w Waszyngtonie memorial, domagający się niepodległości Polski. Było to pierwsze tego rodzaju żądanie, złożone Głowie Państwa. Nie poprzestając na zapowiedziach, Sokolstwo szkoliło wojsko w swych członków, oczekując przystąpienia Stanów Zjednoczonych do wojny. Podjęta przez Sokolstwo po przystąpieniu Stanów Zjednoczonych do wojny rekrutacja do Armii Polskiej we Francji dostarczyła do jej szeregów około 28000 ochotników, w czym przeszło trzecią część stanowili Sokoli.

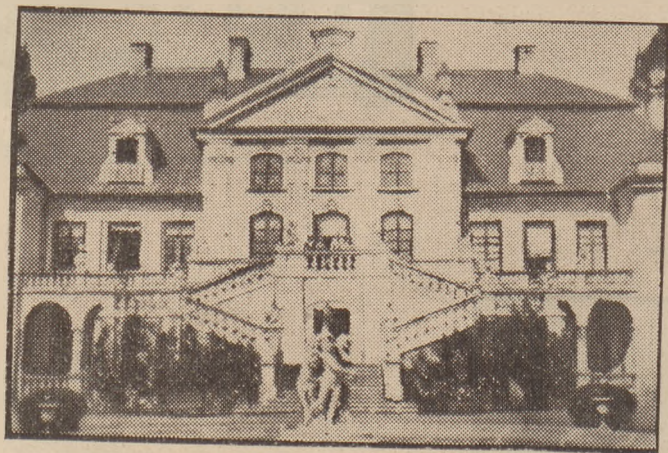
Dalszym etapem udziału Sokolstwa w walkach o odzyskanie niepodległości Polski było rozbieranie okupantów, wyzwalań kraju spod ich władzy, udział w woj-

nie z ukraińcami i bolszewikami oraz w powstaniach śląskich.

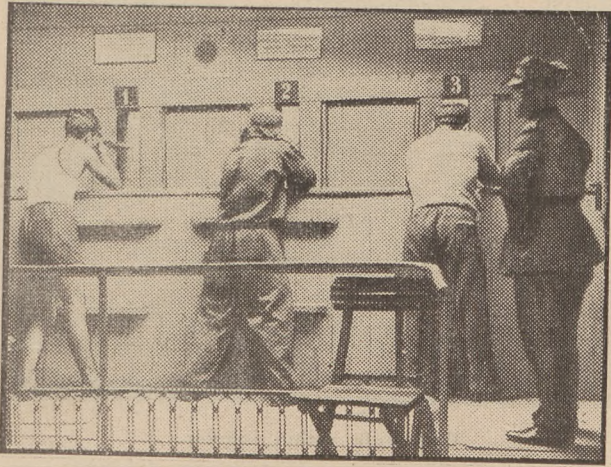
W odrodzonym Państwie Polskim Sokolstwo szybko przystosowało się do zmienionych warunków i zadań. Pierwsze ze wszystkich organizacji społecznych przystąpiło Sokolstwo do zatarcia struktury dzielnicowej i stworzenia jednolitych dla całego Państwa ram organizacyjnych. Już w kwietniu 1919 r. utworzona zostaje komisja Międzyzwiązkowa, w grudniu zaś 1920 r. opracowany

Sztandar Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”

Pałac w Kozłowie hr. Zamoyskich, gdzie przez szereg lat odbywały się kursy Związku Sokolstwa Polskiego.

Ćwiczenia strzeleckie Sokolów
w ramach Przesposobienia Wojskowego.

przez nią statut zostaje przez władze zatwierdzony. Jedyną reprezentacją całego Sokołstwa staje się Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce.

Obszar całego Państwa podzielony został na 6 dzielnic sokolich: Małopolską (siedziba Zarządu Lwów), Krakowską, Wielkopolską (Poznań), Pomorską (Grudziądz), Śląską (Katowice) i Mazowiecką (Warszawa). Dla zatarcia dawnych granic, do dzielnicy Krakowskiej przyłączono okręg Zagłębia Dąbrowskiego, do dzielnicy zaś Wielkopolskiej okręg Kaliski. W 1923 r. na zjeź-

Sokola drużyna, występująca na Olimpiadzie
w Berlinie w 1936 r.

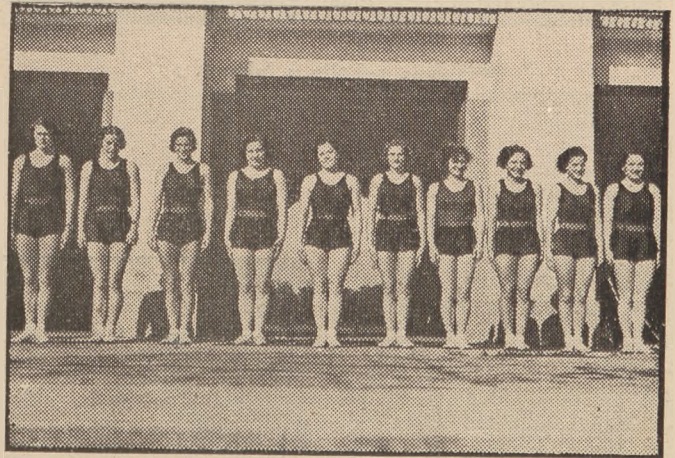
dzie delegatów Sokołstwa polskiego we Francji powołana została do życia „Dzielnica VII we Francji”, obejmująca 56 gniazd, która zgłosiła swe przystąpienie do Związku w Polsce.

Sokołstwo polskie w Niemczech do 1927 r. posiadało wspólną reprezentację — Związek Sokolów Polskich w Niemczech. W 1927 r. gniazda sokole w zachodniej części Rzeszy utworzyły odrębny Związek Towarzystw gimnastyczno-sportowych na Zachodzie Niemiec z siedzibą w Essen, pozostałe zaś gniazda sokole w Brandenburgii, Saksonii i na Łużycach zorganizowały się w 1928 r. jako Związek Polskich Towarzystw Gimnastyczno-Sportowych „Sokół” w Niemczech z siedzibą w Berlinie.

W 1925 r. utworzony został Związek Polskich Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Czechosłowacji z siedzibą w Ciszyńcu.

Sokołstwo w Stanach Zjednoczonych, którego sztandar udekorowany został krzyżem oficerskim orderu „Polonia Restituta”, zorganizowane jest w Związku Sokolów Polskich w Ameryce, a swe współdziałanie z Sokołstwem w kraju i łączność duchową z Macierzą zadokumentowało zarówno wielką wycieczką Sokołstwa amerykańskiego do Polski, jak i udziałem w zlocie Sokołstwa Polskiego w Poznaniu w 1929 r. podczas Powszechnej Wystawy Krajowej.

Ostatnio właśnie w najnowszym numerze „Sokoła Polskiego”, wydawanego w Pittsburgu orga-

Sokola drużyna olimpijska podczas obozu w CIWF.
przed wyjazdem na Olimpiadę do Berlina w 1936 r.

nu Sokołstwa Polskiego w Ameryce, czytamy „Sto dwadzieścia cztery tysiące czterysta dziewięćdziesiąt jeden starszych członków i członkiń zostało przyjętych do naszej organizacji od czasu istnienia Związku Sokołstwa Polskiego w Ameryce. Drugie tyle członków należało do gniazd, które nie rejestrowały ich w naszym biurze. Nadto przez szeregi naszych gniazd przechodziła rok rocznie cała armia, dochodząca w tysiące, naszej młodzieży i dżiatwy sokolej, otrzymując opiekę i zaprawienie do przyszłego życia obywatelskiego. Trzysta tysięcy przeszło przez twardą szkołę, która przez z górą 50 lat nadawała nie tylko tej masie ale całemu społeczeństwu polskiemu na tej ziemi kierunek współpracy dla Polski, pracy nad wychowaniem młodego pokolenia, dając wszystkim niemal zrzeszeniom polskim dobrze przygotowanych do pracy organizacyjnej i narodowej ludzi”.

Drużyna hokejowa Sokola Płockiego.

Ćwiczenia sokolic z łukami.

Ćwiczenia wolne sokolic.

Stan liczbowy Sokolstwa na obszarze kraju według ostatnich liczb posiadanych przez Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce, przedstawia się następująco: ogółem członków — 50.828, w tym druhow 41.525 i druhen 9.303, z tego ćwiczących 12.443 druhow i 4475 druhen, młodzież sokola czyli tak zwany dorost obejmuje 7.770 chłopców i 3.728 dziewcząt. Stan wyposażenia Sokolstwa w kraju obejmował: 179 szkolni, 159 boisk, 36 strzelnic, 203 bibliotek i 510 sztandarów.

Ćwiczenia na poręczach.

Na przestrzeni siedemdziesięciu lat swego istnienia Sokolstwo polskie niejednokrotnie udowodniło wysoką wartość wychowawczą swej ideologii i swych metod pracy. Dziś w zmienionych warunkach — nadal stoi przed nim szerokie pole pracy. Dotychczasowy dorobek pozwala wierzyć, że i stojące przed nim dziś zadania Sokolstwa spełni z największym dla sprawy narodowej pożytkiem, boć przecie „Sokolstwo to wiara, braterstwo i hart!”

Dorost żeński gniazda Kozłówka.